

*Денис Олександрович Тихомиров,
викладач кафедри теорії держави
та права Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ГЕНЕЗА СУДДІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

У країнах, які входять в англо-американську правову сім'ю, професія судді є однією з найповажніших та найважливіших серед усіх інших, оскільки судді – це переважно юристи-практики з великим досвідом роботи в юридичній сфері, які суттєво впливають на стан і розвиток правової реальності, що забезпечує цій професії повагу та високий рівень професійності.

Для дослідження причин такого відношення до суддів потрібно розглянути генезу виникнення суддівської системи та суддівської діяльності, для повноцінного розкриття питання важливості процесу застосування норм права в державі, саме судьями-професіоналами. Так, впродовж довгого часу на території Великобританії не існувало професії юриста як такої, хоча й були особи, які здійснювали ті чи інші види юридичної діяльності. Так, адвокатами та судьями найчастіше виступали ті, хто був найбільш досвідчений у королівському праві та звичаях і традиціях на місцевості, де вони практикували, проте дані особи не були юристами і не мали юридичної освіти.

Важливим інститутом здійснення правосуддя до XV ст. був інститут присяжних засідателів (особи, які знали звичаї та традиції, що діяли в місцевості, де проходили слухання). Судді запрошували присяжних на судові засідання для допомоги в правильному вирішенні справ. Це було пов'язано з тим, що судові рішення до XIV ст. найчастіше приймалися не на основі законів чи загального права, а на основі звичаїв і традицій, які панували на тій території країни, де проводилося слухання [5, с. 67].

Така побудова судів та здійснення правосуддя не сприяла тому, щоб виокремлювалися окремі фахівці, які б на професійній основі вивчали, створювали та реалізовували правові правила, тому виникнення й становлення професійної юридичної діяльності пов'язано, передусім, з розвитком королівського правосуддя та виникненням прецедентного права.

Зі зростанням населення Англії, ускладненням соціальних зв'язків, збільшенням кількості соціальних конфліктів, посиленням влади монарха та недостатньою ефективністю місцевих судів починає збільшуватися кількість звернень до королівського правосуддя, що зумовлює створення так званих королівських судів. Одним з перших серед них був Особистий суд короля (з 1175 р.), який діяв за його участю, а також такі судові інстанції як Суд казначейства, Суд загальних тяжб тощо [5, с. 67-68]. Згодом нового значення набув Суд королівської лави (реформований Особистий суд короля), який, розглядаючи кримінальні і цивільні справи, став найвищою апеляційною та наглядовою інстанцією над усіма іншими судами, зокрема, судом загальних тяжб, який, у свою чергу, став основним судом загального права Англії [2, с. 415].

За часів правління англійського короля Генріха II (1133–1189 рр.) починає розвиватися практика роз'їзних судів, які вирішували справу на основі тих правових та інших правил, які діяли на території, де проходили слухання. Досить часто за результатами таких «роз'їздів» судді збиралися на засідання для обговорення справ та рішень, які були ними винесені. Рішення суддів фіксувалися та зберігалися в архівах. Під час таких засідань почав зароджуватися судовий прецедент в Англії. Уся система королівського правосуддя, особливо Вестмінстерські суди, відігравали важливу, а часто й вирішальну роль у формуванні англійського загального права.

У зв'язку з цим, однією з найпоширеніших і найважливіших юридичних професій впродовж усього часу була й залишається професія судді. Вивчаючи історію англійської судової системи, необхідно відмітити, що до середини XII ст. більшість судових справ розглядалися лише місцевими судами, королівське правосуддя мало виключний характер та здійснювалося лише у випадку відмови місцевих судів вирішити конкретну справу по суті, чи у випадку особливого звернення осіб за «королівською милістю», для чого отримували королівський припис (write), який означав королівське розпорядження судьям розглянути конкретну справу.

До XII ст. в Англії існувало лише 39 приказів (writs), з 1227 р., коли було створено перший список випадків, у яких королівський суд міг взяти справу до розгляду, він нараховував уже 56 пунктів, а в 1832 р. – 76 [2, с. 417-418; 3, с. 256]. Тільки в 1854 році Актом «Про процедуру по загальному праву» було скасовано систему приказів (writs) і введено єдину систему позовів. По

суті, дані факти слід розглядати як перші спроби нормування компетенції суддів як представників судової влади.

Згідно з процедурними правилами, для звернення особи до Королівського суду потрібно було спочатку отримати спеціальний приказ (write) корони, який надавався найвищою посадовою особою країни – Лордом-Канцлером. Цей припис розглядався як привілей особи, що надавався короною й міг бути виданий тільки у випадку попередньої оплати всіх судових витрат. Оплата судових витрат зазвичай здійснювалася Лорду-Канцлеру. Після цього, якщо він вважав за доцільне, то передавав скаргу до королівського суду [7]. Також можна було отримати наказ (write), звернувшись до суду безпосередньо.

У XV ст. Лорд-Канцлер, якому Монархом були делеговані повноваження одноосібно вирішувати справи, стає досить автономним суддею [4, с. 34], що мало значення не тільки для виокремлення та становлення права справедливості, але й для посилення тенденцій виокремлення професійної галузі правових робіт, подальшому зміцненню системи судової влади та корпусу професійних суддів.

Суд Лорда-Канцлера, як незалежна від судів загального права Англії установа, у своїх рішеннях керувався виключно «здоровим глуздом і власними принципами та поглядами на справедливе рішення по конкретній справі». «Суд справедливості» не претендував на зміну норм загального права, він лише виробляв додаткові норми, які доповнювали систему прецедентів судів загального права та стимулювали її розвиток [3, с. 220; 6, с. 592]. Виходячи із цього, можна стверджувати, що, окрім функції правосуддя, суди в Англії виконували функцію правотворчості в обмеженій формі. Однак, з часом, через різні обставини, ситуація починає змінюватися, право справедливості починає все більше й більше входити в протиріччя з загальним правом королівських судів [8, с. 174-177].

Перше та одне з найбільших зіткнень права справедливості з судами загального права сталося під час та після розгляду в суді справи Глевілья в 1615 р. Лордом-Канцлером Енесмеом, згідно з принципом справедливості, по цій справі було переглянute рішення суду загальних тяжб, винесене Е. Коком, на тій основі, що рішення Е. Кока базувалося на свідченнях, про неправдивість яких суду не було відомо під час розгляду справи. Після цієї справи король Яків I Англійський створив комітет під керівництвом генерал-аторнея Ф. Бекона, який підтримав Лорда-Канцлера та вирішив, що рішення суду Лорда-Канцлера мають вищу силу ніж рішення судів загального права. У подальшому, оскільки у суді Лорда-Канцлера була більш проста процедура та він мав більше повноважень, які вмiло використовував, судовий орган при Лорді-Канцлері отримав визнання та авторитет значно більший, ніж тогочасні суди загального права [3, с. 221-222].

«Суд справедливості» у його «незалежному» вигляді проіснував до судових реформ 1873-1875 рр. До цього часу рішення Лорда-Канцлера та його суддів не входили в систему загального права Англії й ними не могли користуватися суди загального права. Його рішення утворювали окрему, паралельно діючу систему «права справедливості». Після судової реформи «суд справедливості» повинен був у своїй діяльності керуватися системою прецедентів загального права. Рішення «суду справедливості», які були винесені ним по всіх справах до судових реформ, не втратили свою силу, а ввійшли в систему загального права як органічна його частина і з того часу прецедентами «права справедливості» мали користуватися всі судові інстанції.

У XIV ст. виникає інститут «мирових суддів», який тісно пов'язаний з судовою системою загального права. До компетенції мирових суддів належав розгляд тих видів справ, що були визначені «Статутом про працівників»; але поступово їхня юрисдикція стала розширюватися за рахунок справ про статеві злочини (включаючи ті, які каралися стратою), цивільно-правових та адміністративних функцій [1, с. 10]. Для розгляду справ мирові судді графств збиралися на «сесії» 4 рази на рік, а у виняткових випадках вони могли збиратися на позачергові сесії для розгляду особливо важливих справ або за умов їхнього значного накопичення. З XIV ст. мировим суддям починають передаватися повноваження щодо попереднього розгляду кримінальних справ (до того часу ці повноваження мало «велике журі присяжних»). Нині на території Англії існує два види мирових суддів (магістратів):

– the Lay-Magistrates (Лей-магістрати) – ця посада зародилася в XIV ст. Такі мирові судді не мали юридичної освіти. Під час розгляду справи в них завжди був помічник із соліситорів чи баристерів, які надавали поради мировим суддям щодо правильної правової процедури проведення засідання та допомагали в інших правових аспектах проведення справи;

– the Stipendary Magistrates (Стипендіарні магістрати). Ця посада вперше утворилася в 1792

р. у Лондоні. Ці мирові судді найчастіше призначалися з числа практикуючих юристів, вирішували до 95% усіх справ. Їхня діяльність оплачувалася і вони призначаються пожиттєво до настання пенсійного віку [9, с. 42].

В сучасних умовах існування Великобританії судді мають достатньо високий статус та повагу серед населення. Така ситуація забезпечується тим, що поряд з парламентом вони є, у певному розумінні, гарантом справедливого вирішення будь-якого життєвого спору. У зв'язку з цим, серед науковців є досить поширеною точка зору, за якою судді мають «законодавчі» повноваження, які вони реалізують через доктрину прецеденту, а також шляхом тлумачення права [5, с. 295-296]. Такі повноваження дають можливість судді заповнювати прогалини у праві своїми власними рішеннями (прецедентами), що покладає додаткову відповідальність на суддів та висуває високі вимоги до суддів, які практикують у англо-американській правовій сім'ї.

Список літератури:

1. *Апарова Т. В.* Суды и судебный процесс Великобритании: Англия, Уэльс, Шотландия / Т. В. Апарова. – М.: Ин-т международного права и экономики. Изд-во «Триада, Лтд», 1996. – 157 с.
2. *Берман Г. Дж.* Западная традиция права: эпоха формирования / Г. Дж. Берман; пер. с англ. – [2-е изд.]. – М.: Изд-во МГУ: Изд. группа «ИНФРА М – НОРМА», 1998. – 624 с.
3. *Давид Р.* Основные правовые системы / Р. Давид, К. Жоффре-Спиноза. – М.: Междунар. отношения, 1998. – 432 с.
4. *Кравчук М. В.* Правовая система США / М. В. Кравчук. – Тернопільська академія народного господарства. – К.: Нора-Друк, 2004. – 136с.
5. *Романов А. К.* Правовая система Англии: [учебное пособие] / А. К. Романов / [2-е изд., испр.]. – М.: Дело, 2002. – 344 с.
6. *Скакун О. Ф.* Теория государства и права / О. Ф. Скакун. – Х.: Консум, 2000. – 704 с.
7. *Baker J. M.* An introduction to English Legal History / J. M. Baker. – L., 1990. – 650 p.
8. *Eddey K.* The English Legal System / K. Eddey. – L.: Sweet and Maxwell, 1971. – 191 p.
9. *Pierre M.* Introduction to the English legal system [Електронний ресурс] / M. Pierre. – 2002. – 54 p. – Режим доступу: www.jm.u-psud.fr/format/langues/doc/English_Legal_System.pdf

Тихомиров Д. О. Генеза суддівської системи Великобританії

Стаття розкриває деякі аспекти виникнення та розвитку суддівської системи у Великобританії, а також розвиток кадрових вимог до суддів та осіб задіяних у судочинстві.

Ключові слова: інститут правосуддя, історія створення судів, юридична діяльність.

Тихомиров Д. А. Генезис судебной системы Великобритании

Статья раскрывает некоторые аспекты возникновения и развития судебной системы Великобритании, развитие кадровых требований к судьям и некоторым другим участникам судопроизводства.

Ключевые слова: институт правосудия, история создания судов, юридическая деятельность.

Tykhomyrov D. Genesis of the judicial system of Great Britain

The article are exposed by some aspects of origin and development of the judicial system of Great Britain, development of skilled requirements to the judges and some to other participants of the legal proceeding.

Key words: Institute of justice, history of creation of courts, legal activity.